

САМООСВІТА ЯК КОМПОНЕНТ У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ У ВІЛЬНИЙ ЧАС

У статті розглянуто деякі теоретичні аспекти педагогічних умов формування й реалізації процесу самоосвіти як компоненту в системі особистісного розвитку студентів у вільний час. Інформаційне суспільство, в якому проживає студентство, розглядається як наслідок глобалізації, що призводить до певних трансформацій життєвих позицій, і на цьому шляху постійне підвищення власного освітнього та інтелектуального рівня – неодмінна умова формування успішної особи студента.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, особистість, пізнання, пізнавальна активність, потреба, самоосвіта, вільний час, студенти, удосконалення.

Постановка проблеми. Проблеми освіти в Україні, з урахуванням загальних напрямів Болонського процесу, набувають сьогоденні загальносоціального характеру, оскільки їх вирішення забезпечує розвиток активної особистості, здатної до самореалізації не тільки в професійній, а й будь-якій іншій діяльності. З часів Сократа активність психіки людини визначається девізом "Пізнай самого себе". Аристотель, розглядаючи *активність психіки* з практичного боку, вбачав її перетворюючу силу не тільки в знанні, але й у постійних вправах: "Усе те, чим ми володіємо від природи, ми отримуємо спочатку як можливість, а потім здійснюємо насправді" [1, с. 78]. Розвиненість особистості, її професійна компетентність значною мірою залежать від характеру й змісту системи самоосвіти.

Множинність життєвих шляхів, вирішення проблемних ситуацій, як правило, трансформують наші уявлення про сутність освітньої практики в умовах динамічних змін в житті індивіда, суспільства, держави. Сучасне студентство живе в інформаційному суспільстві, яке розглядається як наслідок глобалізації і, у той же час, є умовою його здійснення. Це веде до трансформації способу життя людей, одним із засобів якого є постійне підвищення власного освітнього, а отже, й інтелектуального рівня. "У цьому суспільстві різко зростає питома вага й роль таких видів діяльності, як освіта й самоосвіта, оскільки стає очевидним, що саме вони забезпечують перетворення інформації на знання, які самі, у свою чергу, можуть призводити до їх розширення й оновлення, що має не лише індивідуально-теоретичні, але й соціально-практичні наслідки [3, с. 108].

Отримувати знання людина повинна не тільки для того, щоб зроблений нею вибір відбувся, але й для формування нового рівня освіченості, здатності до різних видів діяльності та відповідної системи засобів комунікації.

Актуальність. Формування досвіду самоосвітньої діяльності у студентів ВНЗ пов'язане з необхідністю глибоких змін в організації не тільки навчального процесу, а й корекції продуктивного використання вільного часу, у перенесенні акценту із заучування інформації на формування навичок самостійного її пошуку, з перевагою творчих самостійних робіт над репродуктивними, на розвиток ініціативи, активності самої особистості, уміння здобувати необхідну освіту, яка висуває нові вимоги до багатьох аспектів діяльності в порівнянні з традиційною освітою "на все життя".

Сучасні умови життя вимагають від студентів швидкої адаптації до зазначених процесів, збагачення знань, умінь і навичок, отриманих у ВНЗ, тобто досвіду пізнавальної діяльності.

Аналіз досліджень. В останні роки, коли основою соціально-економічного розвитку країни стає виробництво інформації й знань, проблему самоосвіти досліджує багато науковців, які наголошують на важливості підвищення кваліфікації кадрів, їх перекваліфікації, що можливо за умови самоосвіти (С. Комаров, В. Лисий та інші) і підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, які допоможуть організувати цей процес (Г. Наливайко, Н. Терещенко). Ідея самоосвіти є предметом уваги О. Пехоти, М. Солдатенка, Н. Трофімової. Дослідники А. Громцева, В. Лозовой, І. Редковець, Г. Серіков розглядають самоосвіту як засіб ідейного, професійного й загальнокультурного розвитку особистості та реалізації її творчої ініціативи. У наукових працях Г. Артемчука, І. Бежа, А. Вербицького, С. Гончаренка, І. Зимньої, В. Дивака, В. Кременя, А. Маркової вказується на недостатню увагу до таких аспектів професійної освіти, як мобільність, актуалізація ресурсу самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця, що пояснюється відсутністю системного, науково-теоретичного обґрунтування особливостей цього процесу.

Мета статті: виявити педагогічну сутність процесу самоосвітньої діяльності як невід'ємного компонента розвитку особистості у вільний час.

Виклад основного матеріалу. Аналіз освітньої практики людини на шляху її соціалізації вказує на те, що вона реалізується за трьома рівнями: на рівні самоосвіти, на рівні громадської освітньої активності й частково – на рівні інституціональної державної системи освіти.

Як відомо, рушійними силами будь-якого розвитку є суперечності, тому особистість, яка росте й розвивається, зазнає безліч внутрішніх і зовнішніх суперечностей. Природна потреба в діяльності та пізнанні навколишнього світу реалізується через подолання їх між прагненням до діяльності й бездіяльністю, між бажанням пізнавати й виникненням великої кількості нових питань і проблем. Ці

суперечності виражаються як психічні переживання самої людини та порушують її активність зсередини, сприяють саморозвитку. Але джерелом постійного й різнобічного розвитку та вдосконалення є не тільки внутрішні суперечності, що виникають на основі переживань і потреб, але й ті, які провокуються зовнішніми умовами, впливом середовища.

На цьому шляху процес пізнання студентів, який реалізується не тільки на аудиторних заняттях, а й у вільний час, спрямований не тільки на придбання й поглиблення знань, а також на їх осмислення та вироблення особистісного ставлення до них, на сам процес пізнання. За кордоном багато психологів і теоретиків навчання виступають з ідеєю, що найбільш важливий елемент учіння – формування уміння вчитися, а найважливішим знанням є самопізнання. Ефективним шляхом розвитку зазначеного процесу є вироблення так званого метакогнітивного або рефлексивного мислення, що дозволяє аналізувати свої дії та їх результати. Метапізнавальні навички включають у себе:

– *постановку питань*: формулювання гіпотез, визначення мети і параметрів завдання, його зв'язок з попередньою роботою;

– *планування*: вибір тактики, поділ завдання або проблеми на компоненти, визначення необхідних фізичних або розумових дій, прогноз наслідків тієї або іншої дії чи події, постійний контроль за своєю поточною діяльністю (як я її виконую?) та аналіз правильності підходу (чи має це сенс?);

– *перегляд*: можливість зміни плану та включення переглянутих завдань.

У процесі розвитку метапізнавальних навичок з більшим ступенем відповідальності береться під контроль особистісний когнітивний та соціальний розвиток, який набуває характеру саморегульованого процесу, дає можливість критично підійти до оцінки свого "Я". Складністю впливу на особистість є той факт, що "самооцінка є достатньо стійким психологічним утворенням, яке часто не під силу змінити у процесі соціально-психологічного тренінгу" [2, с. 447]. Важливою значущою особливістю прояву пізнавальних потреб людини є якісна й кількісна зміна всієї структури її можливостей, яка відбувається через ускладнення способів задоволення пізнавальної потреби. Адже значні особистісні зміни щодо професійної та інших видів діяльності відбуваються завдяки накопиченому (часто багаторічному) професійному досвіду, що, у свою чергу, дає можливість у процесі набуття знань, формування вмінь і навичок підвищити креативний компонент, що є можливим тільки за умови досягнення певного рівня майстерності.

Метою педагогічного процесу слід визначати формування алгоритмізованих технологій самоосвіти, якими особистість користуватиметься поза педагогічним впливом у майбутньому саморозвитку. З цих позицій "призначення освітньої технології – гарантувати деякий нижній поріг ймовірності успіху для суб'єктів навчання. Чим вищий поріг, тим вища якість технології" [4, с. 63].

За таких умов відбувається саморозвиток здібностей, якщо, звичайно, складнішу пізнавальну діяльність особистість обирає самостійно, без примусу, але за можливого ініціювання. В.О. Сухомлинський спеціально зупинявся на значенні формування мотивації. "Осягнення складного відкриває перед людиною шлях до щастя – у цьому майстерність і мистецтво виховання в душі зобов'язання" [5, с. 82]. Особливо це набуває питомої ваги щодо використання вільного часу, адже далеко не всі студенти можуть і, головне, хочуть використовувати його раціонально, з користю для себе.

Взаємозв'язок пізнавальної активності та самоосвіти безпосередній: самоосвіта виступає як одна з вищих форм прояву пізнавальної активності, для підтримки якої необхідна, перш за все, наявність позитивної установки на знання та їх постійне збагачення і поглиблення. Самоосвіта виникає лише за такого рівня розвитку пізнавальної активності. Недостатньо хотіти вчитися та пізнавати, необхідно ще й уміти це робити, володіти технікою розумової праці. Навчання інтелектуальним умінням і формування культури розумової праці – ще один необхідний компонент, що пов'язує пізнавальну активність і самоосвіту в системі особистісного розвитку. Ймовірно, психологічно доцільно говорити не про взаємозв'язок, а про те, що ці два поняття виступають як родові (пізнавальна активність) і видові (самоосвіта) значення.

Польський педагог В. Оконь вважає, що оптимального рівня самоосвіта досягає тоді, коли вона перетворюється в постійну життєву потребу людини, основу її освіти протягом усього життя, поведінки та способу буття. Ми розглядаємо й керувану самоосвіту, яку не можна вважати самонавчанням, але це дозволяє не виключати її зі стін навчального закладу. Але самоосвіта погано культивується з навчанням, що суворо регламентується та контролюється.

Слід звернути увагу ще на один суттєвий аспект. Усі автори, що займаються проблемою самоосвіти, завжди підкреслюють, що вчитися можна й без бажання, з примусу, а самоосвіта завжди виникає як відповідь на потребу в знаннях і за власною ініціативою. Проте це не зовсім так.

Самоосвітою людина теж може займатися не з власного бажання, а під тиском зовнішніх чинників: вимога підвищення кваліфікації, прагнення піднятися службовою драбиною, збільшення заробітку. Самоосвітня діяльність у цьому випадку може виражати не менше інтенсивності та напруги, ніж у випадках задоволення власної пізнавальної потреби. Наголошуємо, що недоцільно вважати таку самоосвітню діяльність небажаною. Визнання цього виду самоосвіти дозволяє визначити систему стимуляції та активізації занять якомога більшої кількості людей, адже це є актуальним в аспекті проблем національної освіти, яка передбачає охоплення значної частини населення.

Визначаючи поняття *самоосвіта*, слід розрізняти два підходи до розуміння цього процесу. З одного боку, усе людське життя є джерелом постійного саморозвитку та самоосвіти. У такому контексті ці поняття виступають як синоніми. Так вони розглядаються Р. Спенсером: "У справі виховання процесу саморозвитку повинно бути відведене найширше місце... Людство успішніше розвивалося тільки шляхом самоосвіти". На наш погляд, під самоосвітою слід розуміти спеціально організовану, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення головних освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів, зростання інтелектуального рівня, підвищення кваліфікації. Самоосвіта – це система розумового й світоглядного самовиховання, процес набуття компетентності, що сприяє вольовому та етичному самовдосконаленню, але не ставить їх за мету.

Самоосвіта вимагає розвитку певних особистісних якостей: самостійності, допитливості, спостережливості, гнучкості, систематичності, уміння ставити та вирішувати пізнавальні, професійні завдання тощо. У свою чергу, систематичне заняття цією діяльністю найефективніше сприяє розумовому розвитку.

Результативність розумової праці визначається не тільки розвитком необхідних розумових процесів й етично-вольових якостей, але й ступенем оволодіння технологією цього виду діяльності: умінням слухати, усвідомлено читати, аналізувати й опрацьовувати отриману з друкованих джерел інформацію, користуватися різними джерелами набуття знань, умінням планувати й раціонально розподіляти свій час, організовувати своє робоче місце.

Висновки. Самоосвіта у вільний час стає необхідною умовою забезпечення відповідності рівня розвитку особистості новим вимогам соціокультурного простору в глобальному вимірі: наявність комп'ютерної підготовки на рівні користувачів, володіння сучасними інформаційними й розвивальними технологіями, участь у проектній науково-дослідній роботі, у конкурсах професійної майстерності, наявність аналітико-діагностичної компетентності, громадянської активності на побутовому рівні. Стимулюють самоосвіту соціальна потреба й можливість удосконалення досвіду, творче освітнє макро– та мікросередовище, прагнення до самостійного пошуку, соціальні стимули (моральні й матеріальні) професійного й культурного розвитку особистості, які повинні використовуватися в єдності.

У цілому самоосвітня діяльність студентів повинна бути спрямованою на їх особистісно-професійний розвиток як мобільних фахівців, змістом якого є засвоєння умінь цілепокладання, визначення провідних принципів, відбір і перебудова змісту, моделювання й конструювання умов і засобів, що формують та розвивають особистісні структури.

Література

1. Аристотель. Соч. : в 6 т. / Аристотель.– М., 1999. – Т. 3. – 799 с.
2. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – Воронеж : НПО МОДЭК, 2004. – 750 с.
3. Зборовский Г.Е. Образование как ресурс информационного общества / Г.Е. Зборовский, Е.А.Шуклина // Социологические исследования. – 2005. – № 7. – С. 107–113.
4. Зязюн І.А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії. Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць : серія "Педагогічні науки" / І.А. Зязюн. – Полтава : Полтавський національний педагогічний університет, 2010. – С. 63 – 73.
5. Сухомлинский В.А. Избр. произв. : в 5 т./ В.А. Сухомлинский. – Киев, 1979. – Т. 1.

С. Г. Пишун

САМООБРАЗОВАНИЕ КАК КОМПОНЕНТ В СИСТЕМЕ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ В СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ

Резюме

В статье рассмотрены некоторые теоретические аспекты педагогических условий формирования и реализации процесса самообразования как компонента в системе личностного развития студентов в свободное время.

Информационное общество, в котором проживает студенчество, рассматривается как следствие глобализации, что приводит к определенным трансформациям жизненных позиций и на этом пути постоянное повышение собственного образовательного и интеллектуального уровня – неременное условие формирования успешной личности студента.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, личность, познание, познавательная активность, потребность, самообразование, свободное время, студенты, усовершенствование.

S.G. Pishun

SELF-EDUCATION AS THE COMPONENT OF THE STUDENTS' PERSONAL DEVELOPMENT IN THEIR LEISURE TIME

Summary

Some theoretical aspects of pedagogical conditions of self-education forming and realizing as a component of students' personal development system in leisure time are examined in the article. Information society where the students live is viewed as a globalization consequence that leads to the certain transformation of life positions and the constant raising of one's own educational and intellectual level is the prerequisite for the successful students'

personality forming.

Key words: intellectual development, the personality, cognition, cognitive activity, need, self-education, leisure time, students, improvement.

УДК 378

А. В. Лобода

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ З ПРАВОМ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті проаналізовані питання підготовки вихователів з правом навчання англійської мови дошкільників, розкрито теоретичні основи їх професійної компетентності та запропоновано підходи щодо її формування на засадах акмеологічного підходу. На основі аналізу педагогічної, психологічної та методичної літератури визначено основні умови успішного розвитку професіоналізму майбутнього вихователя, запропоновано шляхи впровадження теоретичних засад у практику навчально-виховного процесу вишів України. Визначено, що для успішної реалізації акмеологічного підходу у професійно-педагогічній підготовці майбутніх вихователів ДНЗ є впровадження освітніх проєктів, що сприяє компетентнісному розвитку знань, умінь у студентів, які, у свою чергу, формують освітні компетенції у межах структури професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: професійна компетентність, формування, акмеологія, акмеологічний підхід, майбутній вихователь з правом навчання англійської мови, професійні якості, особистісно-професійний розвиток, психолого-педагогічні та особистісні якості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема підготовки педагогічних кадрів у сучасних умовах гуманізації і демократизації освіти в Україні постає особливо гостро і пов'язана з тенденціями розвитку світового співтовариства. Це у повній мірі стосується питання підготовки вихователів з правом навчання англійської мови дітей дошкільного віку. Зміна освітньої парадигми від традиційної до особистісно-орієнтованої, Державні стандарти освіти вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх педагогів.

На нараді в МОН України з проблем навчання іноземних мов у дошкільному навчальному закладі та початковій школі наголошувалося, що перспективним шляхом забезпечення системи дошкільної освіти фахівцями з іноземних мов є підготовка дошкільних працівників із правом навчання іноземних мов.

Для створення ефективної системи підготовки педагогів до здійснення іншомовної освіти дошкільників необхідно виявити теоретичні основи формування високого рівня професійної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови дошкільної ланки освіти.

Актуальність проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів з правом навчання англійської мови для дошкільних навчальних закладів зумовлена загостренням протиріч між об'єктивною необхідністю формування професійної компетентності випускників педагогічних закладів освіти і частковою неузгодженістю позицій сучасної освітньої системи підготовки педагогічних кадрів за оновленими стандартами освіти та вимогами Болонського процесу [1, с. 4].

Можна погодитися також із висновками досліджень Х. Шапаренко про існуючі суперечності, що об'єктивно мають місце в теорії і практиці педагогіки:

– між об'єктивною потребою суспільства в якісній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів і недостатнім рівнем професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів;

– між традиційним розумінням функцій вищого навчального педагогічного закладу і сучасним уявленням про професіоналізм, професійну компетентність, професійне "акме";

– між необхідністю цілеспрямованого вдосконалення педагогічних можливостей майбутнього вихователя та недостатньою опорою на засади акмеологічного підходу як важливої умови найбільш повного розкриття професійної компетентності [7, с. 2].

Всі вищеперераховані проблеми зумовлюють необхідність орієнтування на акмеологічні засади та принципи у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Одним із завдань Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти до 2017 року є модернізація змісту психолого-педагогічної, методичної, практичної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [5, с. 4].

Враховуючи ступеневу освіту, перехід ЗНЗ на вивчення іноземної мови з 1-го класу, наступність у навчанні дітей дошкільного віку і початкової школи, вважаємо актуальною проблему формування професійної компетентності вихователів з правом навчання англійської мови для дошкільних закладів освіти на засадах акмеологічного підходу, оскільки досягнення мети сучасної дошкільної освіти пов'язане з особистісним потенціалом вихователя, його загальною та професійною культурою, без яких неможливе